

IK WEIGER TE HATEN
GEERT VERVAELE

WWW.KRITAK.BE

Kritak maakt deel uit van Uitgeverij Lannoo nv

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, en Geert Vervaele

Vormgeving: Tinxz (Filip Coopman)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2021/45/455

ISBN 978 94 0148 123 6

NUR 600,697

GEERT VERVAELE

met bijdragen van **Annemarie Gielen**
en **Roger Burggraeve**

IK WEIGER TE HATEN

**De mechanismen die het
antisemitisme veroorzaken
en in stand houden**

KRITAK

INHOUD

VOORWOORD	XI
PROBLEEMSTELLING	XIX
HOOFDSTUK 1: WAAR VIND JE DIE ANTISEMIET?	25
Beschuldigd van (aanzetten tot) antisemitisme	26
Het Europese FRA-rapport van 2018	30
Kritische bedenkingen bij het Europese FRA-rapport van 2018	32
Hoe onderscheid je antisemitisme van antizionisme en kritiek op de staat Israël?	32
Het probleem van de gradatie en de ontwaarding van het begrip antisemitisme	33
Het probleem van de objectiviteit	35
Cijfers moeten geïnterpreteerd worden vanuit de context	35
Meten is niet altijd weten	36
HOOFDSTUK 2: DEFINITIES VAN ANTISEMITISME		
ALS IDEOLOGISCH WAPEN	37
Bestaat er een algemeen aanvaarde definitie van antisemitisme?	37
De totstandkoming en de verspreiding van de IHRA-definitie	38
Fundamentele kritiek op de IHRA-definitie van antisemitisme	41
Kritische bedenkingen bij de eigenlijke IHRA-definitie	41
Fundamentele kritiek op de toegevoegde lijst met voorbeelden	43
Is de Jeruzalemverklaring een waardig alternatief voor de IHRA-definitie?	48
Geen definitie van antisemitisme ontsnapt aan de politisering omtrent Israël	50
HOOFDSTUK 3: DE KRIMPENDE RUIMTE VOOR KRITIEK OP ISRAËL	55
De Israëliische hasbara	55

Casestudy: de poging tot karaktermoord op Brigitte Herremans	58
Shrinking space	63
Is de boycot-, desinvesterings- en sanctiebeweging antisemitisch?	68
De Israëlobby beperkt de ruimte voor kritiek op Israël	70
De mythe van het nieuwe antisemitisme	76
Natan Sharansky: 'Three Ds of Antisemitism' ¹⁴⁶	76
Irwin Cotler: 'Global Antisemitism. Assault on Human Rights' ¹⁴⁸	78
De krimpende ruimte voor kritiek op Israël veroorzaakt antisemitisme	83
Illustratie: de Israëlobby en het Aalsterse carnaval	85
Kroniek van de gebeurtenissen	85
Kritische beschouwingen	87
Het geheugenverlies in Unia's jaarrapport van 2019	88
HOOFDSTUK 4: DE LEGITIMITEITSCRISIS VAN DE STAAT ISRAËL	91
De opkomst van etnonationalistische staten	92
De etnische zuivering van Palestina	93
Het zionistische narratief	93
'De-constructie' ('ont-mythologisering') van het zionistische narratief	96
De leugen in de Israëliëse onafhankelijkheidsverklaring	99
Wel of geen apartheidssysteem in Israël?	100
De Nation-State Law ²⁰⁴	100
De impact van de Nation-State Law	101
De Nation-State Law: sluitstuk van een decennialange politiek	101
Israël als etnocratie	102
Israël is Zuid-Afrika niet	103
Zijn het Apartheidsverdrag en het Rome-statuut van toepassing op Israël?	104
Verzet tegen Israëls apartheid is niet antisemitisch	107
Het verschil tussen antisemitisme, antizionisme en anti-Israël(politiek)	110
Israëls mensenrechtenschendingen	113
HOOFDSTUK 5: LINKS ANTISEMITISME	117
Ethische verontwaardiging en frustratie: bron voor links activisme	117
Links antisemitisme: niet zomaar onder één noemer onder te brengen	122
Een reservoir van antisemitische voorstellingen	122
Vier types links antisemitisme	123
Israël: voorwerp van politiek antisemitisme?	125
Illustratie: de karaktermoord op Jeremy Corbyn	126

En toen begon de hetze tegen Jeremy Corbyn	127
Wat onderzoeken naar de mediahetze tegen Jeremy Corbyn ons vertellen	129
De doodsteek voor Corbyn : het rapport van de Britse mensenrechtencommissie	132
HOOFDSTUK 6: RECHTS ANTISEMITISME	147
De context waarbinnen rechts antisemitisme gedijt.	148
Rechts antisemitisme is een realiteit	149
Het verstandshuwelijk tussen rechts en zionisme	151
De opkomst van nieuwrechts	153
De overkoepelende kernideeën van nieuwrechts	155
Alt-right en alt-lite	156
De theorie van het zogenaamde cultuurmarxisme	157
De ontwikkeling van Europees nieuwrechts	158
Etnopluralisme	158
Metapolitiek	158
Identitaire bewegingen	159
Het antisemitisme bij alt-right	160
Online antisemitisme, het handelsmerk van alt-right	163
Antisemitische trollen	164
Antisemitische memes	164
Google bombing (of Google washing)	165
Hactivism	166
Illustratie: Schild & Vrienden en Forum voor Democratie	166
Schild & Vrienden	166
Thierry Baudet, een adept van alt-lite en de identitaire beweging	168
Moeten we bang zijn voor nieuwrechts?	171
HOOFDSTUK 7: ISLAMITISCH ANTISEMITISME	175
Historische achtergrond	176
Palestina vanaf 638 n.Chr. onder islamitische heerschappij	176
Britse en zionistische kolonisatie van Palestina	179
Het ontstaan van het Palestijnse verzet	180
De zionisten nemen het land over	181
Waarom Palestina en Jeruzalem zo gevoelig liggen bij moslims	182
Misleidende zienswijzen	184
De mythe dat godsdienst, in casu de islam, de oorzaak is van het geweld	184
De mythe dat het conflict Israël-Palestina in wezen een conflict is tussen joden en moslims	185
Voeren de Palestijnse moslims een jihad?	185
Het ontstaan van de antizionistische islamistische bewegingen Hamas en Hezbollah	187
Hamas, de bedreiging ten zuiden van Israël	187

Hezbollah, de bedreiging ten noorden van Israël	192
Jodenvervolgingen in de Arabische wereld	196
Het Israëlische narratief van de Jodenvervolging in de Arabische wereld	196
Kritiek op het eenzijdige Israëlische narratief	198
Conclusie	209
Palestina als Eretz Israel: het Israëlische interpretatiekader	210
Nabeschouwing	211
HOOFDSTUK 8: ANTISEMITISME EN DE HOLOCAUST	213
De kwestie van de Kazerne Dossin	214
Het Holocaustsyndroom	217
Negationisme	222
Holocaustontkenning versus vrije meningsuiting	222
Holocaustontkenning als misdaad	223
Inclusieve en exclusieve visie op de Holocaust	225
Revisionisme	226
Islamitisch negationisme	227
HOOFDSTUK 9: ANTISEMITISME EN DE ROL VAN RELIGIE EN THEOLOGIE	233
Van kerkelijk anti-judaïsme tot interreligieuze dialoog en samenwerking	234
De ommekeer van de rooms-katholieke Kerk	234
De interreligieuze dialoog tussen joden en christenen	237
Het project Weltethos	239
De verschuiving van seculier zionisme naar religieus zionisme	241
Het etnonationalisme van het joodse religieuze zionisme	241
Het verkapte antisemitisme van het christelijke zionisme	246
Een joodse en Palestijnse bevrijdingstheologie: weigeren te haten	251
De Palestijnse bevrijdingstheologie van Naim Stifan Ateek	252
Kairos Palestine	255
Een christelijke spiritualiteit van geweldloos verzet	256
De joodse bevrijdingstheologie van Marc Ellis	257
HOOFDSTUK 10: PLEIDOOI VOOR EEN RECHTENDISCOURS	261
De macht van de retoriek	261
Het woord antisemitisme als taalkundig probleem	262
Antisemitisme als een specifieke vorm van discriminatie en racisme	265
HOOFDSTUK 11: ALTERNATIEVE DEFINITIE VAN ANTISEMITISME	269
Criteria voor een werkbare definitie van antisemitisme	269
Ontwerpdefinitie van antisemitisme	270
Toelichting bij de alternatieve definitie van antisemitisme	271
Nabeschouwing	273

HOOFDSTUK 12: SLOTBESCHOUWINGEN	275
BIJDRAGE 1: PAX CHRISTI VLAANDEREN: VERSPREIDER OF BESTRIJDER VAN ANTISEMITISME?	283
Kroniek van de gebeurtenissen die leidden tot de uitzetting uit Kazerne Dossin	284
Kink in de kabel	285
Akelig spel	286
De aanval en het resultaat	287
De nasleep	291
Bouwstenen in de strijd tegen antisemitisme	292
BIJDRAGE 2: RACISME EN HET GELAAT VAN DE VREEMDE ANDER EEN FILOSOFISCH POSTSCRIPTUM VANUIT EMMANUEL LEVINAS	297
EM. PROF. ROGER BURGGRAEVE	297
Inleiding	297
Het eigene: een realistisch maar dubbelzinnig vertrekpunt	298
Ontmoeting met het gelaat van de vreemde ander	300
De epifanie van de vreemde ander	300
De verleiding van geweld en racisme	301
Voorbij het tribale: de vreemde ander als ethisch appel	302
‘Gij zult niet doden’ als grondslag voor erkenning van de ander	302
Noodzaak en overschrijding van de socio-politieke ordening	303
Behoeftte aan de socio-politieke ordening van de staat	304
Pervertering van de ‘staat’ tot heilssysteem	304
Een steeds betere rechtvaardigheid	306
Mensenrechten als rechten van elke ander	306
Ethisch individualisme	307
Besluit: Een moeilijke universaliteit	308
BIJLAGE 1: DE IHRA-DEFINITIE VAN ANTISEMITISME	311
BIJLAGE 2: DE JERUZALEMVERKLARING	315
BIJLAGE 3: DE INCONSISTENTE HOUDING VAN DE EU TEGENOVER ISRAËL	319
NOTEN	323
TREFWOORDENREGISTER	345

VOORWOORD

In 2013 reisden mijn vrouw en ik voor de eerste keer naar Israël-Palestina. Onze oudste dochter werkte daar tien maanden als Europese vrijwilliger bij Combatants for Peace. Dat is een ngo in Israël-Palestina die bestaat uit Israëli's en Palestijnen. Ze ontstond in 2015 toen soldaten die gediend hadden in het Israëlische leger en Palestijnen die gevochten hadden in de Tweede Intifada (Palestijnse opstand) tot de conclusie kwamen dat geweld nooit een oplossing kon brengen in het conflict in Israël-Palestina. De stichters van Combatants for Peace besloten voortaan op een geweldloze manier te werken aan een vreedzame oplossing. De organisatie werkt met landgroepen. Dat betekent dat een Israëlische regio wordt gelinkt aan een Palestijns gebied. Zo kwam het dat mijn vrouw en ik op onze reis de ene keer te gast waren in een Israëlisch gezin in Tel Aviv en een andere keer in een Palestijns gezin in Tulkarem, een stad in de Bezette Palestijnse Gebieden. De kennismaking met de situatie op het terrein raakte ons diep en liet ons ook niet meer los. Ik begon me in te lezen en mijn boekenkast vulde zich met boeken over Israël-Palestina. Een blik op de literatuurlijst van dit boek volstaat om te begrijpen wat ik bedoel. Ik begon ook de actualiteit over Israël-Palestina te volgen, onder meer via een e-abonnement op de Engelstalige editie van de Israëlische krant *Haaretz*. Ik had het geluk me nog meer te kunnen verdiepen in de kwestie tijdens een tweede inleefreis in 2017 met Broederlijk Delen-Pax Christi. De verschillende ontmoetingen met zowel Joods-Israëlische, Palestijns-Israëlische als Palestijnse organisaties waren een echte eyeopener. Als godsdienstleerkracht rooms-katholieke godsdienst had ik een godsdienstwetenschappelijke opleiding gekregen en heel wat geleerd over het Oude en het Nieuwe Testament, over het Land van de Bijbel, over de Holocaust en over antisemitisme, maar als je eenmaal een tijd hebt doorgebracht aan Israëlische kant en aan Palestijnse kant, ga je met andere ogen kijken naar Israël-Palestina. Je interpretatiekader verandert.

Wat me vooral raakt in het conflict Israël-Palestina zijn de heftige emoties en de diepe haat, de grove mensenrechtenschendingen en het negeren van het internationaal recht. Het lijkt er bovendien op dat je noodgedwongen voor een van beide kampen moet kiezen. Ofwel behoort je tot het pro-Israëlische kamp, ofwel tot het pro-Palestijnse. Zelfs wie het perspectief van de mensenrechten en het internationaal recht kiest, ontkomt niet aan de opgedrongen polarisering.

Wat deed mij in de pen kruipen? Allereerst verontwaardiging. Ik maakte het incident mee rond de uitreiking van de titel van ‘Ambassadeur voor de Vrede 2019’ door Pax Christi Vlaanderen aan Brigitte Herremans. Brigitte Herremans is onderzoekster mensenrechten en experte Midden-Oosten en was van 2002 tot 2018 beleidsmedewerker bij Broederlijk Delen en Pax Christi Vlaanderen. Uitgerekend een van de grootste pleitbezorgers van vrede tussen Israël’s en Palestijnen en een overtuigde strijdster tegen antisemitisme werd de toegang tot de Kazerne Dossin ontzegd.¹ Omdat Brigitte Herremans het nawoord had geschreven in het boek van Ludo Abicht *De eeuwige kop van Jood. Een geschiedenis van het antisemitisme*² werden ook al de boekvoorstelling en de boekenverkoop uit de Kazerne Dossin geweerd.³ Wie het boek *De eeuwige kop van Jood* leest, leest niet alleen een geschiedenis van het antisemitisme, maar wordt ook geconfronteerd met de stelling van de auteurs dat het antisemitisme vandaag de dag weer toeneemt. Ze maken zich daar grote zorgen over. Net zoals ze zich zorgen maken over de gelijkschakeling tussen antisemitisme, antizionisme en kritiek op de staat Israël. De auteurs roepen op tot een ernstig debat over het hedendaagse antisemitisme. Ik wil met mijn boek bijdragen aan dat debat. Mijn boek gaat echter niet over de geschiedenis van het antisemitisme, maar wel over de oorzaken van het hedendaagse antisemitisme. Vooral de impact van de Israëliisch-Palestijnse kwestie op het hedendaagse antisemitisme komt op de voorgrond te staan. Tijdens mijn onderzoek naar het hedendaagse rechtse antisemitisme, linkse antisemitisme en islamitische antisemitisme vond ik telkens verbanden met het Israëliisch-Palestijnse conflict. De zoektocht naar verklaringen voor het hedendaagse antisemitisme verklaart dan ook de opbouw van het boek.

In de probleemstelling komen een aantal vermoede feiten van antisemitisme aan bod waarbij de vraag wordt gesteld of deze feiten antisemitisch zijn of niet.

Het eerste hoofdstuk analyseert cijfermateriaal uit het Europese rapport van het Bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten uit 2018. Het rapport verheldert veel, maar lang niet alles, want hoe houd je echt en vermeend antisemitisme uit elkaar?

Het tweede hoofdstuk analyseert de werkdefinitie van de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). Deze werkdefinitie ligt onder vuur vanwege het politieke en ideologische misbruik dat ervan gemaakt wordt om Israëlcritici de mond te snoeren. Op 25 maart 2021 verscheen de ‘Jerusalem Declaration on Antisemitism’ als tegenreactie. In dit hoofdstuk wordt ook onderzocht of de Jerusalemverklaring tegemoetkomt aan de kritiek op de IHRA-definitie.

In het derde hoofdstuk wordt duidelijker hoe het label ‘antisemitisch’ heel functioneel wordt ingezet om de ruimte voor legitieme kritiek op de staat Israël steeds verder in te perken. De poging tot karaktermoord op Midden-Oostenexperte Brigitte Herremans is daar een duidelijke illustratie van. Dat fenomeen, *shrinking space* genoemd, illustreert de strategie van de Israëliische *hasbara*, de geëigende vorm van Israëliische propaganda, die efficiënt functioneert dankzij een uitgebreid

netwerk in Israël zelf en daarbuiten. Beschuldigingen van antisemitisme zijn een wapen in de handen van de Israëllobby. Die verruimt de definitie van antisemitisme zodanig dat de grenzen wegvallen tussen antisemitisme, antizionisme, anti-staat-Israël-zijn en kritiek op het beleid van de Israëlische regering. Alles valt voortaan onder de noemer van ‘het nieuwe antisemitisme’. Treffende illustraties van de druk van de Israëllobby zijn de hetze tegen het Aalsterse carnaval en de hetze tegen de internationale boycot-, desinvesterings- en sanctie-beweging, bekend onder de afkorting BDS.

Het vierde hoofdstuk biedt een antwoord op de vraag waarom pro-Israëlgroepen en de staat Israël zelf te pas en te onpas Israëlcritici beschuldigen van antisemitisme. Dat heeft onder meer te maken met de diepe legitimiteitscrisis die Israël doormaakt wegens de voortdurende etnische zuivering van Palestina en de apartheid in Israël en in de Bezette Palestijnse Gebieden. Het is nog de enige manier om de aandacht af te leiden van de aanklachten tegen Israël wegens mensenrechtenschendingen en overtredingen van het internationaal recht.

Kritiek op de Israëlische politiek is er zeker vanuit linkse hoek. Hoofdstuk 5 gaat dan ook na of links activisme al dan niet leidt tot verdoken of openlijk antisemitisme. Is het zo dat ethische verontwaardiging over het Palestijnse onrecht leidt tot Jodenhaat? Een interessante casus is de Israëlkritische ex-Labourleider Jeremy Corbyn. Groot-Brittannië kende een ongeziene opstoot van beschuldigingen van antisemitisme toen Corbyn in 2015 partijvoorzitter werd. Is er sprake van institutioneel antisemitisme bij Corbyn en Labour, zoals de beschuldiging luidt, of gaat het om een hetze?

Tot hoofdstuk 6 bleef het rechtse antisemitisme grotendeels buiten beeld. Toch is de vraag of het grote gevaar niet van nieuwrechts komt. Feiten tonen inderdaad aan dat rechts antisemitisme toeneemt, maar belangrijker is de vraag hoe dat komt. Bovendien is het merkwaardig vast te stellen dat antisemitisme en liefde voor Israël elkaar niet per definitie uitsluiten, en dat rechts en zionisme elkaar vinden zoals enkele voorbeelden laten zien. In hetzelfde hoofdstuk gaan we na hoe ernstig de dreiging is die uitgaat van nieuwrechts (alt-right en Europees nieuwrechts) en welke vormen dat antisemitisme aanneemt. In deze context gaat ook aandacht naar Dries Van Langenhove (Schild & Vrienden) en Thierry Baudet (Forum voor Democratie).

Niemand kan voorbij aan het islamitische antisemitisme dat al herhaaldelijk heeft geleid tot terreur. Hoofdstuk 7 stelt de vraag hoe en wanneer het islamitische antisemitisme is ontstaan. Eens te meer blijkt de impact van het conflict Israël-Palestina. Er was immers nog geen sprake van islamitisch antisemitisme vóór de zionistische kolonisatie van Palestina. De aanhoudende Nakba — het woord verwijst naar de Palestijnse catastrofe van de verdrijving van de Palestijnen uit hun thuisland — blijkt de blijvende voedingsbodem te zijn voor het islamitische antisemitisme. In dit hoofdstuk gaan we ook na wat er klopt van het Israëlische narratief dat islamitisch antisemitisme verantwoordelijk is voor de verdrijving van 850.000 Joden uit de Arabische landen in de jaren rond de Israëlische onafhankelijkheid in 1948.

Hoofdstuk 8 handelt over de Shoah of Holocaust. De affaire rond de Kazerne Dossin toont aan dat de herinnering aan de Shoah of Holocaust bijzonder gevoelig ligt. Verder duikt al te vaak het label antisemitisme op zodra de Holocaust ter sprake komt. De Holocaust is een wapen geworden in de handen van pro-Israëlgroepen en de staat Israël om kritiek op Israël te doen verstommen. Daarnaast wordt Holocaustontkenning of negationisme algemeen gezien als een vorm van antisemitisme. Negationisme is in België strafbaar. We onderzoeken wanneer en waarom negationisme de grens met het fundamentele recht op vrije meningsuiting overschrijdt.

De tegenstrijdige rol van religie en theologie komt aan bod in hoofdstuk 9. Het beschrijft het proces van de interreligieuze dialoog tussen joden en christenen en maakt zo duidelijk dat het kerkelijke antisemitisme achter ons ligt. Toch is het niet zo dat religie in het hedendaagse antisemitisme geen rol meer speelt. Integendeel zelfs. De theologieën van het islamitische fundamentalisme, het christelijke zionisme en het messianistische joodse zionisme fungeren als politieke ideologieën en vormen een ernstige bedreiging. Ze zijn van invloed op het doen ontstaan of aanwakken van antisemitisme. Daartegenover staan een Joodse en een Palestijnse bevrijdingstheologie die perspectieven van geweldloosheid en rechtvaardige vrede vooropstellen om zowel aan Joodse als aan Palestijnse belangen recht te doen.

In hoofdstuk 10 wordt het nog duidelijker dat de term antisemitisme vandaag meer dan ooit problematisch is. Niet alleen door het veelvuldige misbruik ervan. De term zelf is misleidend. Zijn er bruikbare alternatieve termen? De vraag is erg belangrijk, omdat het antwoord erop bepalend is voor de aanpak van antisemitisme.

Het boek brengt in de verschillende hoofdstukken niet alleen meer helderheid in de factoren die het hedendaagse antisemitisme veroorzaken en in stand houden, maar biedt ook handvatten om antisemitisme te bestrijden. Een noodzakelijk instrument daarvoor is een werkbare definitie van antisemitisme. Een alternatieve definitie van antisemitisme, die het misbruik van de IHRA-definitie probeert te ondervangen, vindt de lezer in het elfde hoofdstuk.

Het laatste hoofdstuk bevat onze slotbeschouwingen. De lezer zou de lectuur van het boek ook met dit hoofdstuk kunnen beginnen. Bij de conclusies staan telkens verwijzingen naar de betreffende hoofdstukken.

Twee belangrijke bijdragen vervolledigen het boek. In de eerste gingen we in gesprek met Annemarie Gielen. Is de beweging Pax Christi Vlaanderen nu verspreider of bestrijder van antisemitisme? Annemarie Gielen brengt onder meer het relaas van de prijsuitreiking van ‘Ambassadeur voor de Vrede 2019’ van Pax Christi Vlaanderen aan Brigitte Herremans en de organisatie Artsen zonder Grenzen. Pax Christi Vlaanderen werd door het magazine *Joods Actueel* scherp onder vuur genomen vanwege deze prijsuitreiking. Dat beschouwden we als een voldoende reden om Annemarie Gielen, op het moment van de gebeurtenissen directeur van Pax Christi Vlaanderen, een recht van antwoord te bieden. Tegelijk krijgt de lezer het verhaal over een beweging die vandaag de dag werkt aan verdraagzaamheid,

rechtvaardigheid en vrede, veiligheid en gelijke kansen voor iedereen. Al deze waarden helpen een dam op te werpen tegen antisemitisme en onverdraagzaamheid.

De tweede bijdrage is van de hand van emeritus professor Roger Burggraeve, eminent Levinasonderzoeker en ethicus aan de KU Leuven. Roger Burggraeve doordenkt vanuit Levinas de oorsprong en de grondstructuur van het racisme en het antisemitisme. Haat, racisme en antisemitisme zitten potentieel in elk van ons. Ze kunnen maar overstegen worden als ze, voorbij het tribale en etnocentrische stadium, vanuit de ontmoeting met het gelaat van de vreemde ander bekeerd worden tot verantwoordelijkheid voor de ander. De erkenning van de vreemde ander en de rechtvaardigheid voor elke ander gebeurt in de interpersoonlijke relatie door 'de kleine goedheid' en in de maatschappelijke organisatie van de staat. Elke sociopolitieke ordening van de staat blijft altijd onder de kritiek van de ethiek van de mensenrechten en van individuele gewetens. Elke socio-economische en politieke ordening is immers vatbaar voor institutionele vormen van onrecht, discriminatie en racisme, uitsluiting of vernietiging van de vreemde ander. Deze speciaal geschreven filosofische reflectie vormt het centrale thema van het boek. Daarom zou de lezer het boek ook kunnen beginnen met deze bijdrage om van daaruit de inhoud van het boek te interpreteren. In het andere geval dient het hoofdstuk als een filosofisch postscriptum.

Terminologie speelt in het boek een belangrijke rol. Daarom staat in het trefwoordenregister de pagina waar een woord wordt toegelicht in het vet.

De volgende alinea's verduidelijken enkele sleutelbegrippen.

De termen Shoah en Holocaust gebruik ik naast elkaar, hoewel de woordkeuze tussen de termen Holocaust en Shoah niet neutraal is. Beide hebben hun eigen connotaties en interpretatiekader.⁴ De term Shoah betekent catastrofe in het Hebreeuws en drukt op een geschiktere manier dan de term Holocaust de vreselijke tragedie uit van het Joodse volk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Taalkundig is de term Shoah vergelijkbaar met de Palestijnse Nakba omdat ook dit Arabische woord catastrofe uitdrukt. Hoezeer de twee gebeurtenissen ook historisch met elkaar zijn verbonden, zoals uit het boek zal blijken, toch is het niet de bedoeling de Shoah en de Nakba met elkaar te vergelijken, of te suggereren dat ze equivalent zouden zijn. Beide moeten ondanks hun vervlechting onderkend worden in hun eigenheid, dat wil zeggen in hun historische omstandigheden, hun gevolgen en hun ontegensprekelijke verschillen.⁵ Naar het aanvoelen van veel Joden is de Shoah een genocide die zelfs zijn gelijke niet kent in omvang en wreedheid en die volgens hen dus uniek en onvergelijkbaar is. Feit is dat het omgaan met de herinnering aan de Holocaust onderwerp is van een heel moeilijk debat, zoals uit hoofdstuk 8 zal blijken. Het woord Holocaust komt etymologisch van het Griekse woord holokaustos en betekent 'volledig verteerd door vuur'. Het woord verwijst naar een offerritueel. In tegenstelling tot een gewoon brandoffer moet wat aan

de godheid wordt geofferd, volledig in rook opgaan. Denkend aan de gaskamers en de brandstapels in de Tweede Wereldoorlog is vanuit dat opzicht het woord Holocaust dan ook nogal luguber. Het is helemaal cynisch en controversieel als je de connotatie ‘brandoffer’ centraal stelt, alsof de Joodse slachtoffers moesten dienen als een offer voor God. Het woord holocaust zonder hoofdletter duidt als begrip een grootschalige complete vernietiging aan en dan zou je daarmee ook elke genocide kunnen aanduiden, bijvoorbeeld de Armeense holocaust. Met andere woorden, er is een verschil tussen ‘een holocaust’ en ‘de Holocaust’. De term Holocaust duikt op in de Engelse vertaling van de Israëliëse onafhankelijkheidsverklaring in 1948, hij wordt ook gebruikt in de Engelstalige publicaties van Yad Vashem (The World Holocaust Remembrance Center in Jeruzalem) in de jaren 1950 en tijdens het proces tegen Adolf Eichmann in 1961. Dat de term Holocaust volop ingang gevonden heeft, komt vooral door Elie Wiesel die hem heel consequent gebruikte als aanduiding voor de Joodse genocide en zich heel goed bewust was van de religieuze connotaties. De Joodse theoloog Marc Ellis schrijft in zijn boek *Toward a Jewish Theology of Liberation* over Elie Wiesel en zijn theologie van de Holocaust. Deze ‘theologie van de Holocaust’ drukt volgens Marc Ellis een omstreden godsbeeld uit. Om dezelfde reden is de term Holocaust ook voor mij controversieel. Een alternatief voor de termen Holocaust en Shoah zou de term ‘Joodse genocide’ kunnen zijn, maar deze term overal toepassen zou ten koste van de leesbaarheid gaan. Daar komt bij dat de term Joodse genocide maar tot zijn recht komt in de context van het spreken over verschillende genocides, zoals de Rwandese genocide (1994), de Armeense genocide (1915) en de genocides in Cambodja (1975-1979) en voormalig Joegoslavië (1985-1995).⁶ Zo komt het dat de termen Holocaust (met hoofdletter) en Shoah (met hoofdletter) in het boek gewoon door elkaar worden gebruikt als synoniemen om de Joodse genocide aan te duiden.

De term zionisme verwijst naar Zion of Sion, een van de heuvels van Jeruzalem. Het zionisme is de Joodse politieke ideologie die streeft naar een eigen soevereine Joodse staat. De Joodse Oostenrijkse journalist Theodor Herzl (1860 - 1904) lag aan de basis van het zionisme en publiceerde zijn boek *Der Judenstaat* in 1896. Het Eerste Zionistische Congres vond plaats in het Zwitserse Bazel in 1897. Het zionisme ontstond als een nationalistische seculiere emancipatiebeweging. Religieuze zionisten koppelen hun geloof aan hun politieke ideologie en bedienen zich van een ‘politieke theologie’. De term jodendom of judaïsme duidt daarentegen de joodse godsdienst aan.

De Yishoev (Hebreeuws voor ‘gemeenschap’) duidt de Joodse gemeenschap aan die in Palestina leefde vóór de oprichting van de staat Israël in 1948. De migratie van Joden die naar de Yishoev migreerden of naar Israël na de oprichting van de staat Israël noemt men alia, naar het Hebreeuws voor ‘opgang’ (naar het Heilig Land / Jeruzalem). Joden hebben altijd al verspreid geleefd en niet alleen in Palestina. Deze verspreiding (van de Joden) duidt men aan met de term (Joodse) diaspora.

Asjkenazische Joden noemt men de Joden die uit Oost- en Midden-Europa komen. Oorspronkelijk duidde men er de Duitse Joden mee aan. De Sefardische Joden zijn de Joden van wie de voorouders afkomstig zijn uit Spanje en Portugal. De Mizrahim (Hebreeuws voor 'oosters') zijn Joden uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika. De Mizrahim bestaan dus uit zowel oriëntaalse Joden, afkomstig uit onder meer Syrië, Irak en Iran, als Joden uit Maghrebijnse landen.

Inzake spelling volg ik het onderscheid tussen 'joden' (godsdienst) en 'Joden' (etnie). Ik schrijf Torah (Joodse Heilige Schrift) naar het Hebreeuws en Haram as-Sharif (de Tempelberg) naar de Arabische uitspraak. N.v.d.a. staat voor noot van de auteur.

In het boek komen een paar persoonlijke ervaringen voor en die passages zijn in de ik-vorm geschreven, de rest in de wij-vorm. De inzichten in het boek drukken immers niet alleen een persoonlijke mening uit, maar zijn op de eerste plaats de inzichten van de vele auteurs die in het boek aan bod komen.

In dit voorwoord mogen enkele woorden van dank zeker niet ontbreken. Van velen ontving ik steun, aanmoediging en feedback, maar enkele mensen wil ik graag met name noemen. Op de eerste plaats ben ik emeritus professor Frans Daems erkentelijk voor zijn correcties op het vlak van taal en inhoud, zijn kritische vragen en fijnzinnige suggesties. Al zijn pertinente opmerkingen boden een kans om kritischer en grondiger over het onderwerp te reflecteren. Frans hield het project netjes op het goede spoor. Als klankbord was hij van onschatbare waarde. Een woord van dank ook voor Dominiek Dolphen. Zijn zomervakantie van 2020 zal hij zich blijven herinneren als de reis vol reflecties over antisemitisme. Zijn feedback heeft mij flink geholpen, ook al is hij zich daar misschien niet zo van bewust. Emeritus professor Roger Burggraave en Annemarie Gielen ben ik bijzonder dankbaar voor hun bijdragen. Voor de lezer en mezelf biedt hun inbreng een belangrijke meerwaarde. De bijdrage van emeritus professor Roger Burggraave verheldert de filosofische grondslag van het boek en fundeert op een filosofische manier wat ik als de essentie van heel mijn onderzoekswerk beschouw. Ik ervaar het dan ook als een bijzonder privilege dat mijn 'oud-leermeester ethiek' er heel enthousiast mee heeft ingestemd om een bijdrage voor het boek te schrijven. Zijn lessen brachten me lang geleden voor het eerst in contact met het Joodse denken van Levinas. Toen al kreeg hij als hoogleraar van ons studenten de geuzennaam 'Burginas'.

Antisemitisme. Dit woord roept eeuwen van haat op. Haat zal er ook altijd zijn in onze wereld. Negatieve emoties kun je niet uitschakelen, wel overstijgen en ermee leren omgaan. Daarom is haat ook een kwestie van keuze en verantwoordelijkheid. In de termen van de Jood Emmanuel Levinas doet het Gelaat van de Ander een appel op mijn verantwoordelijkheid. Je kunt 'Ik weiger te haten' zeggen zoals Daoud Nassar van de Tent of Nations. Ik mocht zijn getuigenis beluisteren op 5 april 2017. Hij leerde mij zijn vier principes: 1. Weiger slachtoffer te zijn. 2. Bied weerstand, maar

weerstand zonder geweld. 3. Weiger te haten. Niemand kan je dwingen te haten. Elke mens bestaat uit goed en kwaad. We kunnen het goede aanvaarden, maar het kwade niet. 4. Houd altijd vast aan *justice*: ooit zal rechtvaardigheid overwinnen. Wat hem ook werd aangedaan, hij weigerde Joden en Israëli's te haten. Daoud Nassar is een drager van hoop. Aan zulke dragers van hoop wil ik mijn boek opdragen.

Ook Meytal en Maha zijn dragers van hoop. Het zijn twee leden van het Parents Circle - Family Forum die ik ontmoet heb tijdens 'Wakker voor Vrede' in Langemark in 2018. Ze hebben ervoor gekozen niet te haten, al rouwen ze beiden om het verlies van familieleden in het Israëlisch-Palestijns conflict. Ze zijn vooral slachtoffer van hun politieke leiders. Hun live getuigenis in een van mijn lessen op school heeft mijn leerlingen en mij blijvend geraakt. Zij overstijgen Jodenhaat en moslimhaat vanuit een gedeeld verlies. Verzoening is mogelijk.

Ik wil het boek ook opdragen aan Fady, zijn vrouw Moena en hun twee kinderen Mohammed en Lamar. Zij zijn slachtoffer van de Gazacrisis en zochten een nieuwe toekomst in België. Mijn vrouw en ik hadden het geluk gastgezin te mogen zijn voor hen tijdens Theater aan Zee in Oostende in 2018. De kinderen worden opgevoed zonder haat tegen Joden of Israëli's, maar toch met een Palestijns zelfbewustzijn. Voor pro-Israëlgroepen zijn zij waarschijnlijk antisemieten. De haat niet toelaten is een dagelijks gevecht voor hen bij elk familienieuws uit Gaza.

Al die mensen hebben voldoende reden om te haten. Het is niet evident dat niet te doen als je weet wat hun is overkomen. Zij houden in mij de hoop levend dat haat kan worden overwonnen. Veel mensen zijn niet in staat af te zien van haat. Daarom is discriminatie twee keer onrecht. De eerste keer als men het slachtoffer voorwerp van onrecht maakt door een of andere vorm van discriminatie; de tweede keer op het ogenblik dat bij de gediscrimineerde negatieve emoties van haat, woede, wraak... worden opgewekt om wat hun werd aangedaan. Haat leidt op haar beurt tot discriminatie en de slachtoffers worden daders.

Daarom draag ik het boek op aan alle slachtoffers van discriminatie en racisme. Niet alleen de Joodse slachtoffers, maar zeker ook de Joodse. Hun geschiedenis is een geschiedenis van discriminatie, vroeger, maar ook vandaag, en wellicht ook morgen. Zij mogen zich verbonden voelen met de vele slachtoffers van discriminatie en racisme over heel de wereld.

Ten slotte draag ik het boek op aan ons eerste kleinkind Ina. Het is in een wereld terechtgekomen waar haat en racisme nog welig tieren, maar ook heel veel liefde. Liefde is het enige wapen waarmee haat en racisme kunnen worden overwonnen. De taal van liefde, vrede en gerechtigheid is de taal waarvan ik hoop dat elk mensenkind ze kan leren spreken.

GEERT VERVAELE

Oostende, 26 augustus 2021

PROBLEEMSTELLING

Een feit van antisemitisme in Antwerpen uit 2014 waarbij een arts tijdens zijn wachtdienst weigerde een 90-jarige Joodse vrouw medische hulp te bieden, vormt het beginpunt van dit boek. ‘Stuur ze maar voor enkele uren naar Gaza, dan zal ze geen pijn meer voelen’, waren naar verluidt de woorden van de arts.⁷ Dit feit speelde zich af tegen de achtergrond van de Israëlische operatie Protective Edge in Gaza. Bij die militaire operatie kwamen 2251 Palestijnen om het leven waaronder 1462 burgers, 67 Israëlische militairen en zes Israëlische burgers. Het is onder andere over deze Gaza-oorlog dat het Internationaal Strafhof in Den Haag een onderzoek naar mogelijke oorlogsmisdaden wil beginnen. De reactie van de arts was niet het eerste geval van antisemitisme in ons land en zal ook niet het laatste zijn. Volgens het Interfederaal Gelijkekansencentrum Unia nemen de meldingen van antisemitisme zelfs toe. Op 2 maart 2019 berichtte *De Standaard*: ‘Unia heeft in 2018 voor de vierde keer in tien jaar tijd meer dan honderd gevallen van antisemitisme onderzocht. In vergelijking met 2017 was er een duidelijke opstoot van het aantal geregistreerde anti-Joodse incidenten. Waren dat er in 2017 nog 56, dan steeg dat vorig jaar tot 101.’⁸ In het geval van de arts is de link met de kwestie Israël-Palestina overduidelijk.

Aalsterse carnavalisten kregen na de stoet van 2019 uit de hoek van *Joods Actueel* zware beschuldigingen van antisemitisme, ook al nuanceerde Unia na zijn onderzoek van de meldingen van antisemitisme dat er bij de carnavalisten geen antisemitische intenties waren geweest. De meldingen hadden uitsluitend betrekking op de antisemitische stereotypen van Joden op de praalwagen van de carnavalsgroep De Vismooil’n die op 3 maart 2019 door de straten van Aalst trok. Het was trouwens niet de eerste keer dat Unia meldingen van antisemitisme kreeg naar aanleiding van het Aalsterse carnaval. Dat was ook al het geval in 2013 toen de carnavalsgroep Eftepië tijdens de stoet in ss-uniform paradeerde. Ook toen was er internationaal een polemiek ontstaan en reageerde de Unesco. Toen heeft de toenmalige Vlaamse minister van Cultuur, Joke Schauvliege, een brief geschreven aan de Unesco om de naziparodie te kaderen. Deze keer is de polarisering en de hetze tegen het carnaval vele malen erger. Het Forum der Joodse Organisaties distantieerde zich van de conclusies in het rapport van Unia⁹ en trok bij de Unesco opnieuw aan de alarmbel. Het incident kreeg internationale weerklank en groeide tot een schandaal uit. Op het

eerste gezicht heeft het Aalsterse carnaval niets met het conflict Israël-Palestina te maken. En toch. Het leidde op 6 oktober 2019 in de Israëlische krant *Haaretz* tot een artikel met de kop ‘In Belgium, Jewish Leaders worry that anti-Semitism has gone mainstream’ (In België maken Joodse leiders zich zorgen dat antisemitisme normaal geworden is).¹⁰ Joel Rubinfeld, de huidige voorzitter van de Belgische Liga tegen het Antisemitisme, vertelt in het artikel dat er zich in België een reeks incidenten heeft voorgedaan waarbij ambtenaren, opiniemakers en kunstenaars antisemitisme verdedigden. Dat is volgens hem een behoorlijk zorgwekkende ontwikkeling, die op dit niveau alleen in België voorkomt. In februari 2020 riep de Israëlische minister van Buitenlandse Zaken Israel Katz in een tweet de Belgische autoriteiten op om het carnaval in Aalst te verbieden vanwege een dergelijke venijnige en hatelijke vertoning.¹¹ Feitelijk is dat een openlijke vraag om censuur, niet meer en niet minder. Ook de Israëlische ambassadeur in België, Emmanuel Nahshon, bemoeide zich met de zaak: ‘We vragen aan België om erop toe te zien dat er geen antisemitische gebeurtenissen zijn, of antisemitische wagens op Aalst carnaval.’¹² In hoofdstuk 3 blikken we op de affaire van het Aalsterse carnaval terug, want ze is bijzonder interessant om een aantal mechanismen betreffende antisemitisme te verklaren. Bij alle commotie die rond het Aalsterse carnaval ontstond, werd zelfs de Holocaust betrokken. ‘Men lacht niet met slachtoffers van de Holocaust’, zei minister Bart Somers.¹³ De thema’s ‘conflict Israël-Palestina’ en ‘Holocaust’ zullen voortdurend terugkeren, want ze vormen een cruciale spil in het verklaren van het zogeheten nieuwe antisemitisme.

Ook de ugent kreeg in 2019 verwijten van antisemitisme over zich heen, ditmaal wegens bepaalde gebaren in de gebarentaal.¹⁴ In het online woordenboek van de Vlaamse gebarentaal, ontwikkeld onder meer aan de ugent, worden woorden vertaald in gebaren via video’s. Het woord Jood kan worden weergegeven door over de kin te strijken en zo een baard uit te beelden, door met de vingers pijpenkrullen weer te geven, of door met de vinger over de neus te gebaren. De video’s waarbij een gebaar van een grote en gebogen neus wordt gebruikt, zijn stigmatiserend voor Joden wegens de karikatuur die de nazi’s hanteerden van de Jood met een haakneus. Ook hiermee kwam België in de Israëlische pers. The European Jewish Association heeft de Universiteit van Gent aangeschreven met de vraag om de gebaren te verwijderen. Via de berichten in de Israëlische media kreeg *Joods Actueel* weet van de kwestie en het gevolg was een hele mediaheisa in ons land.

Erger verging het Dimitri Verhulst. Hij werd zelfs beschuldigd van ‘rabiaat antisemitisme’ vanwege zijn column ‘Er is geen beloofde land. Er is gestolen land’ in de krant *De Morgen* (27/7/2019).¹⁵ Hans Knoop, woordvoerder van het Forum der Joodse Organisaties¹⁶, pleitte toen op een gegeven moment zelfs voor strafrechtelijke vervolging.¹⁷